

TANQIDIY NAZAR, TAHLILIIY TAFAKKUR VA INNOVATSION G'UYALAR

ONTOGENEZNING ILK BOSQICHLARIDA PSIXIK RIVOJLANISH XUSUSIYATLARI

Maqsudov E'zozbek Sarvar o'g'li

Chirchiq davlat pedagogika universiteti Gumanitar fanlar fakulteti

Milliy g'oya, ma'naviyat asoslari va huquq ta'limi yo'nalishi

1 bosqich talabasi

maqsudovezozbek@gmail.com

Ilmiy Rahbar: Yo'ldashev Avazbek

Annotatsiya: *Ushbu tezisda inson ontogenezining dastlabki bosqichlari, xususan, go'daklik va ilk bolalik davridagi psixik taraqqiyotning qonuniyatlari tahlil qilinadi. Tadqiqotda yetakchi faoliyat turlarining almashinuvi va psixik yangilanishlarning shakllanish jarayoni yoritilgan.*

Kalit so'zlar: *Ontogenez, psixik rivojlanish, go'daklik davri, ilk bolalik, ijtimoiy rivojlanish vaziyati, yetakchi faoliyat, sensor jarayonlar.*

Аннотация: *В данной тезисе анализируются закономерности психического развития на ранних этапах онтогенеза человека, в частности в младенчестве и раннем детстве. Освещены процессы смены ведущих видов деятельности и формирования психических новообразований.*

Ключевые слова: *Онтогенез, психическое развитие, младенчество, раннее детство, социальная ситуация развития, ведущая деятельность, сенсорные процессы.*

Abstract: *This thesis analyzes the patterns of mental development in the early stages of human ontogenesis, particularly in infancy and early childhood. The processes of changing leading activities and the formation of psychological neoplasms are highlighted.*

Keywords: *Ontogenesis, mental development, infancy, early childhood, social situation of development, leading activity, sensory processes.*

Inson psixikasining shakllanishi murakkab va uzluksiz jarayon bo'lib, uning poydevori aynan ontogenezning ilk bosqichlarida qo'yiladi. Psixologiya fanida ontogenez — bu shaxsning tug'ilgandan to umrining oxirigacha bo'lgan individual rivojlanish jarayonidir. Ilk bosqichlarda psixik rivojlanishning eng muhim xususiyati uning nihoyatda tezkorligi va plastikligidir. Go'daklik davrida bola tashqi dunyo bilan muloqotga kirishishning ilk vositalarini o'zlashtiradi. Bu davrda kattalar bilan bo'lgan bevosita hissiy muloqot yetakchi faoliyat turi hisoblanadi. Ushbu muloqot orqali bolada atrofdagi narsalarga nisbatan qiziqish va hissiy javob qaytarish reaksiyalari shakllanadi. L.S. Vigotskiy ta'kidlaganidek, "Har bir psixik funktsiya bolaning madaniy rivojlanishida sahnaga ikki marta chiqadi: birinchi marta ijtimoiy darajada, keyin esa individual darajada" [1, 145-b]. Bu shuni anglatadiki, bolaning ichki dunyosi dastlab tashqi ijtimoiy muhit ta'sirida yuzaga keladi.

TANQIDIY NAZAR, TAHLILY TAFAKKUR VA INNOVATSION G'UYALAR

Psixik rivojlanishning ilk bosqichlarida sensor va motor jarayonlar yetakchi o'rin tutadi. Bola predmetli faoliyatni o'zlashtira boshlagach, uning idroki va tafakkuri yangi bosqichga ko'tariladi. İlk bolalik davrida (1 yoshdan 3 yoshgacha) bola buyumlar bilan manipulyatsiya qilish orqali ularning xususiyatlarini o'rganadi. Psixolog S.L. Rubinshteyn fikricha, "Psixika faoliyatda shakllanadi va faoliyatda namoyon bo'ladi" [2, 89-b]. Aynan shu davrda nutqning jadal rivojlanishi bolaga o'z ehtiyojlarini ifodalash va ijtimoiy tajribani o'zlashtirish imkonini beradi. Nutq — bu shunchaki muloqot vositasi emas, balki tafakkurning asosiy qurolidir.

Ontogenezning ushbu davrida "Ijtimoiy rivojlanish vaziyatlari" o'zgarib boradi. Go'dakning onaga bog'liqligi asta-sekin mustaqillikka intilish bilan almashadi. E. Eriksonning nazariyasiga ko'ra, hayotning birinchi yilida bolada dunyoga nisbatan "asosiy ishonch yoki ishonchsizlik" hissi shakllanadi [3, 56-b]. Agar kattalar bolaning ehtiyojlarini o'z vaqtida va mehr bilan qondirsalar, unda dunyoga nisbatan ijobiy munosabat qaror topadi. Bu esa kelgusidagi psixik sog'lomlikning garovidir.

G.M. Andreyeva muloqotning shaxs shakllanishidagi o'rnini ta'riflab, shunday yozadi: "Muloqot — bu shaxslararo munosabatlarni o'rnatish va rivojlantirishning ko'p qirrali jarayonidir" [4, 112-b]. İlk yoshdagi bolalar uchun muloqotning yetishmasligi (hospitalizm) psixik rivojlanishning ortda qolishiga olib kelishi mumkin. Shuningdek, ontogenezda inqirozli davrlar ham mavjud bo'lib, ular psixik rivojlanishning sakrash nuqtalari hisoblanadi. Masalan, "3 yosh inqirozi" bolaning o'zini mustaqil shaxs sifatida anglay boshlashidan dalolat beradi.

V.A. Krutetskiy psixik jarayonlarning yoshga doir xususiyatlarini tahlil qilar ekan, "Bolalik davri — bu imkoniyatlarning eng yuqori darajada namoyon bo'lish davridir" [5, 203-b] deb ta'kidlaydi. Bu davrda xotira, diqqat va tasavvur jarayonlari bevosita his-tuyg'ular bilan bog'liq bo'ladi. Bola o'zi uchun qiziqarli va hissiy boy bo'lgan narsalarnigina eslab qoladi.

Zamonaviy psixologiyada E. G'oziyev ham ushbu masalaga to'xtalib, "Ontogenezning ilk bosqichlarida biologik va ijtimoiy omillarning uyg'unligi asosiy harakatlantiruvchi kuchdir" [6, 74-b] degan xulosaga keladi. Irsiy omillar potensial imkoniyatlarni yaratadi, ijtimoiy muhit bu imkoniyatlarni realikka aylantiradi. Nihoyat, B.G. Ananyevning fikricha, "Inson shaxs sifatida ontogenezning muayyan bosqichida shakllana boshlaydi" [7, 128-b].

Xulosa qilib aytganda, ontogenezning ilk bosqichlari insonning kelgusi hayoti uchun poydevor vazifasini o'taydi. Bu davrdagi har bir kichik o'zgarish — nutqning chiqishi, mustaqil yurish, "men" tushunchasining paydo bo'lishi — shaxsning murakkab psixik tuzilishini belgilab beradi. Kattalar va pedagoglarning vazifasi ushbu qonu niyatlarni hisobga olgan holda, bolaning rivojlanishi uchun maqbul psixologik muhitni yaratishdan iboratdir.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Vigotskiy L.S. Psixologiya razvitiya cheloveka. – Moskva: Izd-vo Smisl; Eksmo, 2005. – 1136 s.

TANQIDIY NAZAR, TAHLILY TAFAKKUR VA INNOVATSION G'OYALAR

2. Rubinshteyn S.L. Osnovi obshey psixologii. – Sankt-Peterburg: Piter, 2002. – 720 s.
3. Erikson E. Detstvo i obshestvo. – Sankt-Peterburg: Letniy sad, 2000. – 416 s.
4. Andreyeva G.M. Sotsialnaya psixologiya. – Moskva: Aspekt Press, 2017. – 363 s.
5. Krutetskiy V.A. Psixologiya. – Moskva: Prosvesheniye, 1986. – 336 s.
6. G'oziyev E.G'. Umumiy psixologiya. – Toshkent: Universitet, 2010. – 544 b.
7. Ananyev B.G. O problemax sovremennogo chelovekoznaniya. – Sankt-Peterburg: Piter, 2001. – 272 b.

